

Александра ПАУНОВИЋ

У ИМЕ АНДРИЋЕВОГ ЈУБИЛЕЈА

Институт за књижевност
и уметност, Београд

(*Дело Иве Андрића*, уредник Миро Вуксановић,
Београд: САНУ, 2018, 580 стр.)

Поткрај 2017. године, поводом 125 година од рођења Иве Андрића (1892–1975), 13. и 14. децембра у просторијама САНУ, одржан је научни скуп *Дело Иве Андрића* са 38 излагача из Србије, Црне Горе и Републике Српске. Дводневни научни скуп био је део програма обележавања Андрићевог јубилеја, који је остварен у сарадњи Задужбине И. Андрића и САНУ са циљем да истакне „трајно присуство Иве Андрића у српској књижевности и култури“ (11). Саопштења са скупа, која су рецензирани проф. др Јован Делић, проф. др Снежана Самарџија и проф. др Радивоје Микић, публикована су у зборнику радова *Дело Иве Андрића*. Зборник од 580 страница уредио је академик Миро Вуксановић; из штампе излази 2018. у оквиру едиције Научни скупови (књ. 170) и Одељења језика и књижевности САНУ (књ. 30). Академик Миро Вуксановић потписује уводни текст зборника „Обележавање Андрићевог јубилеја“, након којег су штампане поздравне речи и беседе Маје Гојковић, председнице Народне скупштине Републике Србије, академика Владимира Костића, председника САНУ, те министра културе и информисања у Влади Републике Србије, Владана Вукосављевића, и академика Мира Вуксановића. За његовим текстом „Андрићеви сусрети са речима“ следе прилози учесника скупа.

Научна истраживања спроведена о 125. годишњици рођења Иве Андрића откривају преовлађујуће интерпретативне приступе и теоријско-методолошку апаратуру у проучавању књижевноуметничког стваралаштва Иве Андрића. Наиме, иако радови нису распоређени по целинама, јасно се могу издвојити неколика приступа и проблемска питања које заокупљају пажњу истраживача. Живојин Станојчић у студији „Андрићев језички исказ – у светлу савремених му теоријских ставова о српском књижевном језику“, поредећи Андрићев језички дискурс са дискурсом П. П. Његоша, у оквирима већ спроведених истраживања о стилистичким и морфосинтаксичким особеностима Андрићевог језика, истиче место нобеловца у формирању структуре српског књижевног језика. Седам радова у Зборнику

тумаче, на темељу различитих Андрићевих приповедних и романеских остварења, процесе стапања фикције и фолклорне грађе. Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић у раду „Знакови на опасном путу – кратки говорни изрази усменог порекла у *Знаковима њоред љуиша Иве Андрића*: заступљеност и функција“ залази у андрићевску паремнологију, стваралачки однос према кратким говорним формама. Ауторка анализира семантичку поливалентност појединих фрагментата из *Знакова њоред љуиша* који израстају из богатства усменог језика, дефинишући (ауто)поетички однос И. Андрића према „у обичају узетих речи“, те начине њихове естетизације у *љисаном* дискурсу, издвајајући квалитете које производи присуство *усменој* у Андрићевој синтакси и стилистици. Коаутори рада „Фолклорни елементи у процесу обликовања *Проклеће авлије* Иве Андрића“, Бошко Сувајџић и Александра Бјелић, тумаче поетику простора Андрићевог романа из 1954. године у светлу фолклорне концептуализације представа о „доњем свету“, истичући елементе демонског, *нечистиој* карактера Авлије, первертованог божјег врта, „премеравајући“, на крају, поетику простора поетиком јунака, јер је „*Проклећа авлија* у њеним јунацима“ (182). Данијела Поповић Николић у студији „*Олујаци* Иве Андрића – о традиционалном доживљају оностраног и неким елементима фолклорног модела удаје на далеко“ тумачи транспоновање и наративизацију мотива из корпуса демонолошких предања и баладичне мотиве, посебно оне из сижејне структуре *љоходи мрљивој браћи* у приповетки „Олујаци“ И. Андрића. Данијела Петковић у раду „Фолклорна подлога ликова Андрићевих приповедака“ категорише јунаке Андрићевих приповедака (јунаци, одметници, силници; братри и попови; казивачи и певачи; жене) према инкорпорираним моделима усмене културе и књижевности, указујући на приповедачко мајсторство И. Андрића у стваралачкој примени и ресемантизацији фолклорног кода. Нина Марковић у „*Ђаволој работи* у *људском свету* (демонско-хтонски слој фолклорне традиције у прози Иве Андрића)“ аналитичко-синтетички разврстава и тумачи елементе фолклорних предлогака из представа о демонском и хтонском свету као комплексне наративне чиниоце у прози И. Андрића. Лидија Делић, истичући богато и рецепцијски тешко обухватљиво поље литературе о односу усменог стваралаштва и Андрићевог дела, истраживачку пажњу посвећује поетици усмене формуле у контексту андрићевских наративних стратегија. Њена студија, проблемски постављена, „Има ли основа да се за Андрићево приповедање веже термин формулативност?“, указује на формулативне склопове у концептуализацији лепоте у роману *Омерџаша Лајшас*, залазећи у „зглобна“ места андрићевске идиоматике. Снежана Самарџија у студији „У причању је спас (Андрићев однос према усменом стваралаштву)“ испитује присуство фолклорне грађе у прозним делима И. Андрића кроз непосредна навођења усмених варијанти и одломака.

Ауторка својеврсност односа И. Андрића према народној баштини препознаје и у дескрипцији контекста импровизације, те у (ре)конструкцији генезе сижеа и деконструкцији традицијских модела унутар приповедачких структура.

Наредни „круг“ радова гравитира око теме раног стваралаштва И. Андрића: лирике, лирске прозе, поетике модернизма. Михајло Пантић у студији „Андрићева лирика“ настоји кориговати уврежени суд књижевних критичара и тумача о мањој вредности лирског стваралаштва И. Андрића у односу на прозни опус, издвајајући посебно песме „ЛИЛИ ЛАЛАУНА“, „Дјевојачка пјесма (као народна)“, „М. Ц.“ и „Четрдесетпета ноћ“, као парадигматичне за Андрићева одсупања од себе сама, од сопственог манира обликовања ф(р)актуре стиха, поетских визија. Стојанка Милановић у раду „Елементи поетике модернизма у лирској прози Иве Андрића“ преиспитује позицију Иве Андрића у *Групи уметника*, значај песништва В. Витмена, Августинових *Исјовесџи*, фигуре Фрање Асишког за обликовање исповедне лирике у којој се преплићу „религиозна и поетска екстаза“ (93). Милан Потребић у прилогу „Трагом Андрићеве стваралачке еволуције у раној лирици и збиркама песама у прози *Ex Ponto* и *Немири*“ истиче, тумачећи мотив даљине као интегративни елемент, исходишна места ране лирике И. Андрића, понајвише њихов однос према суматраизму М. Црњанског.

Засебну целину Зборника чиниле би и студије које су проистекле из рада аутора на критичком издању дела И. Андрића. Слађана Јаћимовић у студији „Пишчева модерност и критичарски хоризонт очекивања – збирка *Лица* Иве Андрића“ открива карактер оновремене рецепције Андрићеве збирке из 1960. године – карактер књижевнокритичке свести српске (и југословенске) књижевности која, начелно, није имала херменеутичког капацитета за разумевање андрићевског поетичког заокрета према краћим формама. Зорица Несторовић у раду „Грађа у збирци приповедака Иве Андрића из 1931. године“ преко истраживања архивског материјала успоставља елементе генезе за четири приповетке „Мара милосница“, „Исповијед“, „Мост на Жепи“ и „Аникина времена“. Будући да целовитих рукописа приповедака које чине поменуту збирку нема, ауторка на темељу откривених материјалних трагова, реконструирајући процесе у обликовању наратива, описује однос Андрића приповедача и Андрића историографа. Драгана Грбић у студији „Приповетке Иве Андрића у *Српском књижевном гласнику*“, на примерима дела из збирке *Приповејке II* (1936), анализира заступљеност, рецепцију и позицију И. Андрића у часопису, сагледавајући при томе развојне ступњеве приповедака које су први пут објављене у *Српском књижевном гласнику*, а део су збирке из 1936. године („Смрт у Синановој текији“, „Напаст“, „Олујаци“, „Жеђ“, „Мила и Прелац“). Архивским материјалом бави се и Марија Благојевић у раду „Рукописна грађа приповедака Иве

Андрића – реконструкција *Нових ѝријоведака*“, истичући стваралачке поступке кроз разлиставање рукописне грађе, дактилограма, бележака и маргиналија, које се односе на збирку из 1948. Милан Алексић у прилогу „Андрићева прва збирка приповедака – одабир и композиција“ трага за композиционим, поетичким и естетичким начелима којима се И. Андрић користио при одабиру и распореду приповедака у збирци из 1924.

Рукописну заоставштину Иве Андрића разматрају Биљана Ђорђевић Мироња и Злата Бојовић. У раду „Дневник Иве Андрића“ Биљана Ђорђевић Мироња акрибично бележи разасуте дневничке записе који су настајали у распону од 1912. до 1974, дајући их у хронолошком следу чиме реконструише (могуће) тело „синтетичког дневника“. Злата Бојовић у „Андрићевом поимању Старог Дубровника“, трагом помена *дубровачке хронике* у пишчевој кореспонденцији, историјске грађе о Херцегу Стјепану и Руђеру Бошковићу у Андрићевим списима, анализира тематско-мотивски круг „дубровачких приповедака“, оцртавајући оквир Андрићевих инспирација историјом и културним наслеђем Дубровачке Републике. У раду Горане Раичевић „Андрићеве приче о окупацији: кључ за унутрашњу биографију писца“ покренута су неколика „нелагодна“ питања из пишчеве биографије. Наиме, казивања Милана Кашанина која негативно карактеришу етичност И. Андрића за време и после Другог светског рата супротстављена су детаљима из приповедака, где се прожимају фикционално и проживљено.

Постхумна издања *Знакови ѝоред ѝуџа*, *Кућа на осами* и књиге *Свеске* била су предмет интересовања Радивоја Микића, Марка Недића, Милице Кецојевић, Лидије Томић, Славка Гордића. Радивоје Микић у „Морфолошким карактеристикама *Куће на осами*“ тумачи цикличну композицију збирке приповедака, захваћајући књижевнотеоријске недоумице о појмовном одређењу венац приповедка / приповедни циклус (опредељујући се за други термин), и сижејне структуре унутар појединачних приповедака. Марко Недић у студији „Андрићева *Кућа на осами* као модел приповедачког венца у новијој српског књижевности“ са становишта жанровског одређења, те фигуре наратора (истовремено и фигуре писца), структуре приповедних јунака истражује поетичко-естетичке особености Андрићеве позне збирке, указујући на њено место и улогу у „поетичкој стабилизацији и зрелости српске књижевности XX века“ (313). Милица Кецојевић у прилогу „*Кућа на осами* као приповедни циклус“ интерпретативну пажњу посвећује анализи (са)односа појединачних текстова и венца као целовитог система. Лидија Томић у раду „*Знакови ѝоред ѝуџа* – пут кроз знакове Андрићевог стваралаштва“ разматра богату језичко-стилску, семантичку, аутопоетичку мрежу Андрићевог опуса која је „усидрена“ у садржај медитативно-есејистичких, путописних фрагмената *Знакова ѝоред ѝуџа*. Славко

Гордић у студији „Тема зла у Андрићевом делу“, бавећи се поетиком медитативних записа и проблематизујући андрићевски песимизам, тумачи појам зла као привилеговану тему пишчеве мисли.

Поетиком Андрићевих романа, те различитим аспектима романеског наратива (структуралним, идејно-филозофским, тематско-мотивским) бавили су се Јован Делић, Данијела Костадиновић, Стојан Ђорђевић, Предраг Петровић. Јован Делић у студији „Андрићеве прстенови (За поетику композиције Андрићевих романа)“, интерпретирајући композиционо устројство *Проклеће авлије*, *На Дрини ћурије*, *Госпођице*, *Травничке хронике* и *Омерџаше Лајпаса*, дефинише „принцип оквирног композиционог прстена“ као поетичку законитост романсијерског поступка И. Андрића. Стојан Ђорђевић у раду „Апстраховање и естетизовање нарације у *Проклећој авлији*“ артикулише слојевитост андрићевске приповедачке имагинације, стављајући роман из 1954. у контекст дела Џорџа Орвела 1984 (1949) и филозофских бављења темом свемоћне власти М. Фукоа. Данијела Костадиновић у раду „Историја и појединац у роману *Госпођица* Иве Андрића“ анализира, осврћући се на интерпретацију Д. Киша, *необичности* односа Андрићевог романа и историје. Покренута кишовским погледима, ауторка „претреса“ књижевнотеоријска и жанровска одређења *Госпођице*, дајући предност одређењу „роман друштвеног идентитета“ (470). У студији „Свет као позорница у романима Иве Андрића“, крећући се кроз наративе романа *На Дрини ћурија*, *Травничка хроника*, *Госпођица*, *Проклећа авлија*, Предраг Петровић издваја знакове упризорења света, приче и приповедања као великог позорја, те указује на линију андрићевске приповедачке имагинације и (ауто)поетике образовану на темељу метафоре *theatrum mundi*. Слободан Владушић у раду „Ексцентрични јунак, фигура личности и мотив наслеђивања у приповетки *Чаша*“ проматрањем дискурзивног места *Проклеће авлије* у односу на „Чашу“, вођен херменеутичким разматрањем карактеристика ексцентричног јунака, раскриљује смислотворне и кохезивне нити андрићевске поетике којима је фигура јунака преобразена у фигуру личности, истичући (само)задате границе приче у контексту немогућности наслеђивања *идеје личности*, те моћи приповедања.

Јеленка Ј. Пандуревић у студији „Ткачка терминологија и њена симболика у тумачењу Андрићевог дела“ скреће пажњу на смислотворни потенцијал мотива ткања, предања и испредања нити, те умећа и уметности производње текстила, који, осим архетипских и симболичких компоненти у Андрићевом тексту, поседују и друштвено-историјску референтност. Наталија Јовановић у прилогу „Жена као јунакиња самоослобођења (приповетка *Злосјављање* Иве Андрића)“, поредећи оригинално дело и његову екранизацију у режији Петра Зеца из 1992, тумачи друштвени статус и психолошки профил Анице из перспективе феминистичке теорије. Жанета

Ђукић-Перишић у студији „Самоубиство у Андрићевом делу“ разматра мотив суицида у прозним остварењима И. Андрића, задржавајући се посебно на идејно-филозофском слоју у карактеризацији јунака који себи одузимају живот, али и на законитостима Андрићевог поступка креирања приче унутар којег је самоубиство конститутивни чинилац. Станиша Тутњевић у раду „Андрићева слика Босне – свијест о другом на размеђи поетике и идеологије“ критички и проблемски сагледава стереотипну (и идеолошку) представу о Андрићевој слици Босне, инсистирајући на помном тумачењу Андрићевих дела и литерарног поступка који поетички надвладава „идеолошко мотивисање људских стања и поступака у томе свијету“ (497). Горан Радоњић у прилогу „Мотив доласка у Андрићевој прози и приповиједање као интерпретација прича“ тумачи мотив доласка у прозном стваралаштву И. Андрића у корелацији са структуром „непромењивог“ приповедног света и фигуром приповедача. Вишеслојност појединачног мотива у приповедачким техникама И. Андрића истраживала је и Оља Васиљева у раду „Мотив тврде земље у приповеткама *Пуји Алије Ђерзелеза* и *Мусџафа Маџар* Иве Андрића“. Александра Угреновић у студији „Трагично у књижевности: есеји Иве Андрића о прози Симе Матавуља“, полазећи од Андрићевих запажања о приповедној прози С. Матавуља, које књижевно-теоријски развија, минуциозно анализира трагизам (на хоризонту контингентности догађаја) у приповедачким дискурсима Андрића и Матавуља. Недељка Бјелановић у раду „Иво Андрић и Исак Самоковлија – прожимање наративних сензибилитета“ компаративно сагледава опусе двојице приповедача, анализирајући у њима, на темељу савремених наратолошких приступа, процесе изградње атмосфере, емоционалних парадигми и *нарајивној сензибилијети*.

Зборник радова *Дело Иве Андрића* прикључује се богатој библиотеци стручне литературе о И. Андрићу. Радови окупљени у Зборнику, највећим делом, рекапитулирају утврђене књижевно-теоријске приступе у проучавању Андрићевог дела (релације између усменог и писаног дискурса, поетика приче и приповедања, поетика романа), указују на поједине актуелне методолошке оријентације – рад на рукописној грађи, који проистиче из састављања критичког издања дела Иве Андрића. Студије у Зборнику скренуле су пажњу на неколика скрајнута питања „андрићологије“ (поетичке особености и значај лирике, те постхумних издања *Знакова њоред њуџа* и *Куће на осами*) као и на неколика провокативна питања (могућност реконструкције Андрићевог дневника, стереотипна рецепција андрићевског простора Босне, феномен трагизма и контингентност догађаја, ексцентрични јунак и мотив наслеђивања). Међутим, уколико садржај Зборника сагледамо у контексту српске књижевно-критичке и књижевно-теоријске артикулације стваралаштва И. Андрића, видећемо да остаје ван значајног дела савремених му токова. Наиме, у

Зборнику нећемо наћи радове књижевних критичара и теоретичара попут Драгана Стојановића, аутора монографије *Лейа дића Иве Андрића*, Тихомира Брајовића, аутора студија *Заборав и њонављање: амбивалентно лице модерности у роману На Дрини ћуприја, Фикција и моћ: ојледи о субверзивној имајинацији Иве Андрића, Грозница и њодви: ојледи о еројској имајинацији у књижевном делу Иве Андрића* или Александра Јеркова, аутора огледа „Економски роман и ишчезавање примаоца у Андрићевим романима“, „Од приповедачког додира до романескног слуха: о алтернативном дискурсу Иве Андрића“, „Иманентна поетика и сазнајна моћ Андрићеве *Травничке хронике*“. На основу свега наведеног, можемо рећи да Зборник није репрезентативног карактера у погледу представљања и критичог сагледавања разноликог и референтног научног бављења Андрићевим опусом у српској књижевности. Поред *огмака* од целовитог истраживачог учинка савремене „андрићологије“, замерка би се могла упутити и скученој теоријској платформи и методама мишљења које не нуде, у највећем броју радова, инвентивна (пост) херменеутичка читања као ни анализу рецепције Андрићевог опуса у страним културама. Упркос поменутиим недостацима, предочена истраживања у Зборнику доказују фасцинираност андрићевском имагинацијом и њену свежину која не јењава ни после 125 година од пишчевог рођења. Напротив. Претрајавајући кроз *раз-а-складне*, костићевски казано, друштвено-историјске и културолошке мѣне, која су задесила некадашњи југословенски простор, она инспирише будућа читања и књижевно-научна трагања.